

Z inicjatywy Ministerstwa Sprawiedliwości w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów dobiegają końca prace nad nowelizacją ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j.: Dz. U. z 2017 r., poz. 682), której celem jest zapewnienie lepszej ochrony praw dziecka

Planowane zmiany

┌ **ADAM LISOWSKI** ┐

Radca prawny, Doktor nauk prawnych, konsultant prawny MOPR w Gdańsku, autor specjalistycznych poradników z zakresu pomocy społecznej.

w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym

Projektowane w nowelizacji rozwiązania zmierzają do wzmocnienia ochrony dobra dziecka przez wprowadzenie obowiązku zawiadomienia prokuratora o toczącym się przed sądem postępowaniu opiekuńczym dotyczącym dziecka oraz wskazanie warunków, w jakich powinno się odbywać wysłuchanie małoletniego, usprawnienia orzekania w zakresie świadczeń alimentacyjnych przysługujących dziecku od rodziców przez możliwość wydania nakazu alimentacyjnego z jednoczesnym ustandaryzowaniem wysokości tych świadczeń, wprowadzenia obowiązkowego postępowania informacyjnego przed wszczęciem postępowania o rozwód w celu pojednania małżonków, poprawy skuteczności wykonywania orzeczeń sądów opiekuńczych, w szczególności przez penalizację zachowań polegających na utrudnianiu kontaktów z dzieckiem po wydaniu orzeczenia przez sąd lub zawarciu ugody w tym przedmiocie.

Jak wskazano na wstępie, celem projektowanych zmian jest przede wszystkim ochrona praw małoletnich dzieci przed zachowaniami naruszającymi ich dobro. Dokonana w resorcie sprawiedliwości ocena obowiązujących obecnie rozwiązań

doprowadziła do wniosku, że pozycja małoletniego dziecka wymaga wzmocnienia. Dotyczy to zarówno sfery prawa materialnego, jak i formalnego. W zakresie przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego projektowane są zmiany w przepisach: art. 58 § 1a i dodanie § 1aa, art. 107 § 2 i dodanie § 2a, art. 109 § 1, art. 133 przez dodanie § 4, oraz dodanie art. 133¹, który wprowadza instytucję alimentów natychmiastowych.

Pieczą naprzemienną

W obrocie prawnym funkcjonuje pojęcie „opieki naprzemienną” (art. 2 pkt 16, art. 5 ust. 2a oraz art. 8 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci – tekst jednolity Dz. U. z 2018 r., poz. 2134 z późn. zm.). Ustawodawca w wymienionych przepisach odwołał się do sądowych orzeczeń, rozstrzygających o wykonywaniu władzy rodzicielskiej przez rodziców pozostających w rozłączeniu, gdy dziecko jest w pieczy naprzemienną każdego z nich. Pojęcie to jednak zostało stworzone wyłącznie na potrzeby ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, a zatem służy wyłącznie realizacji świadczenia wychowawczego (tzw. 500 plus).

W celu wyraźnego wyeksponowania możliwości orzekania przez sąd o pieczy naprzemienną, projektowana nowelizacja przewiduje rozwiązanie, które stanowić będzie uzupełnienie istniejących już unormowań. Jednocześnie uniknie się w ten sposób pojawiania się wątpliwości co do istnienia podstawy prawnej stosowania takiego rozstrzygnięcia. Konstrukcja projektowanych przepisów art. 58 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dotyczącego rozstrzygnięć na wypadek rozwodu lub separacji i art. 107 tego Kodeksu, dotyczącego potrzeby wydania rozstrzygnięcia

Celem projektowanych zmian jest przede wszystkim ochrona praw małoletnich dzieci przed zachowaniami naruszającymi ich dobro. Dokonana w resorcie sprawiedliwości ocena obowiązujących obecnie rozwiązań doprowadziła do wniosku, że pozycja małoletniego dziecka wymaga wzmocnienia.

o władzy rodzicielskiej na wypadek rozłączenia rodziców, poza zmianą redakcyjną, wskazuje na sposoby regulowania wykonywania władzy rodzicielskiej z naciskiem na zasadę wspólnego jej wykonywania. Projektowane przepisy nie mają ograniczać, narzucać czy też automatyzować możliwości uregulowania władzy rodzicielskiej, lecz wymieniają możliwości, jakie w danych okolicznościach sprawy sąd może zastosować. W pierwszej kolejności to sami rodzice mają decydować o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie (separacji) lub na wypadek rozłączenia, a dopiero przy braku porozumienia, mając na względzie prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, sąd rozstrzygnie o sposobie wspólnego wykonywania przez nich tej władzy. Projekt nowelizacji wprowadza w związku z tym wprost możliwość powierzenia wykonywania władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom z określeniem, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach (projektowane art. 58 § 1aa i art. 107 § 2a Kodeksu).

Projektowana nowelizacja przepisu art. 109 § Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, oraz w jego uzupełnieniu, dodanie art. 209a Kodeksu karnego i art. 318a Kodeksu postępowania karnego, stanowić ma odpowiedź na postulaty odnoszące się do braku skuteczności obecnych przepisów dotyczących wykonywania kontaktów i przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką. Niejednokrotnie bowiem zdarzają się sytuacje, w których rodzice skutecznie blokują wykonanie orzeczeń mimo nakładanych sum pieniężnych (ukrywanie się, utrudnianie kontaktów). Stąd też proponowana nowelizacja polegająca na ujęciu w treści przepisu art. 109 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (reguluje wydawanie zarządzeń opiekuńczych) orzeczeń sądu, których brak realizacji może skutkować wydaniem przez sąd dalszych zarządzeń opiekuńczych. Z uwagi jednak na to, że tego rodzaju oddziaływanie sądu bywa niewystarczające, projektowana nowelizacja zakłada wprowadzenie w Kodeksie karnym nowego typu przestępstwa (projektowany art. 209a Kodeksu karnego) – karalności za utrudnianie kontaktów z dzieckiem lub za utrudnianie możliwości sprawowania pieczy naprzemiennej, gdy orzeczenie lub ugoda nie są wykonywane mimo uprzedniego nakazania zapłaty sumy pieniężnej, a także za uchylanie się od orzeczenia sądu nakazującego odebranie dziecka.

Z projektowanym przepisem art. 209a Kodeksu karnego powiązana ma być konstrukcja projektowanego art. 318a Kodeksu postępowania karnego, dotycząca postępowania przygotowawczego prowadzonego w sprawach o czyny z projektowanego art. 209a § 1 k.k. W myśl projektowanego przepisu art. 318a, prokurator prowadzący to postępowanie będzie mógł je zawiesić na okres od 3 miesięcy do roku, o ile podejrzany zobowiąże się na piśmie do wykonywania orzeczenia sądu opiekuńczego albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem, od wykonania których do tego czasu się uchylał. W czasie zawieszenia postępowania, kurator sądowy będzie sporządzał na żądanie prokuratora, co najmniej raz na 3 miesiące, wywiad środowiskowy, w celu potwierdzenia wywiązywania się podejrzanego ze zobowiązania albo wskaże w nim przyczyny, dla których podejrzany nadal nie wykonuje orzeczenia sądu albo ugody.

Obowiązek alimentacyjny

Projekt nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zakresie uprawnień dzieci do świadczeń alimentacyjnych należnych od rodziców przewiduje, co do zasady, wprowadzenie granicy wieku, po osiągnięciu którego ustawałby obowiązek alimentacyjny rodzica wobec dziecka wyrażony w postaci świadczenia alimentacyjnego ustalonego wyrokiem albo ugodą (projektowany art. 133 § 4). W projekcie przyjęto, że wiek 25 lat należy uznać za pozwalający na samodzielne utrzymanie. Wiek ten jest ponadto jednocześnie górną granicą wieku do wypłaty świadczeń z funduszu alimentacyjnego w przypadku osób uczących się w szkole lub szkole wyższej (art. 9 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów – t.j.: Dz. U. z 2018 r. poz. 554 z późn. zm.). Projektowane rozwiązanie nie dotyczy, jak wskazano, samego uprawnienia do świadczenia alimentacyjnego należnego z mocy ustawy, lecz jedynie ustalonego orzeczeniem przez sąd albo ugodą zatwierdzonej przez sąd. Projekt zakłada przy tym, że rozwiązanie to obejmie orzeczenia wydane oraz ugody zawarte w tym przedmiocie, po wejściu w życie ustawy (art. 7 projektu). W przypadku uzyskania zdolności do samodzielnego utrzymania przez dziecko przed ukończeniem 25 lat (również przez fakt zaprzestania nauki), rodzic, zobowiązany dotąd do lożenia na jego utrzymanie w wysokości określonej wyrokiem albo ugodą, będzie mógł, zgodnie z art. 133 § 1 lub § 3 Kodeksu

rodzinnego i opiekuńczego w związku z art. 138 tego Kodeksu, wystąpić o zniesienie tego obowiązku przed ukończeniem przez dziecko tego wieku. Projektowane rozwiązanie służy ograniczeniu postępowań o wygaśnięcie obowiązku alimentacyjnego w postaci ustalonej wyrokiem albo ugodą, gdy dziecko nie czyni starań, aby zmienić swoją sytuację, a osiągnęło wiek, który pozwala na samodzielne utrzymanie. Rodzic nie będzie zatem zmuszony wnosić pozwu w tym przedmiocie, po ukończeniu przez dziecko 25 lat, gdyż osiągnięcie tego wieku spowoduje ustanie obowiązku dalszego utrzymania (w przypadku, gdy był ustalony wyrokiem albo ugodą). W określonych sytuacjach okazać się może, że ukończenie 25 lat nie pozwoli jednak dziecku na samodzielne utrzymanie, w takim przypadku osiągnięcie tego wieku, nie spowoduje ustania ustalonego uprzednio świadczenia (wyjątek), ale warunkiem jest wystąpienie przez uprawnionego z roszczeniem do sądu o przedłużenie okresu obowiązywania ustalonego świadczenia alimentacyjnego od rodziców.

WAŻNE

Projektowane przepisy nie mają ograniczać, narzucać czy też automatyzować możliwości uregulowania władzy rodzicielskiej, lecz wymieniają możliwości, jakie w danych okolicznościach sprawa sąd może zastosować. W pierwszej kolejności to sami rodzice mają decydować o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie (separacji) lub na wypadek rozłączenia, a dopiero przy braku porozumienia, mając na względzie prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, sąd rozstrzygnie o sposobie wspólnego wykonywania przez nich tej władzy.

Obowiązujące obecnie rozwiązanie przewidziane w przepisie art. 135 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego polega na ustalaniu przez sąd tzw. możliwości zarobkowych zobowiązanego w kontekście usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego. Przepis ten pozwala sądowi na pewną elastyczność, która sprzyja uwzględnieniu wielu czynników mających wpływ na zakres obowiązku alimentacyjnego, leżących czy to po stronie uprawnionego, czy zobowiązanego. W alternatywie do istniejącej regulacji, w ocenie projektodawcy najbardziej właściwym będzie wprowadzenie do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego instytucji tzw. alimentów natychmiastowych (natychmiastowe świadczenie alimentacyjne), uregu-

lowane w projektowanym art. 133¹ Kodeksu, z których skorzystać będą mogli zainteresowani szybkim uzyskaniem orzeczenia sądowego z pominięciem długiego i żmudnego procesu. Zaletą tej instytucji ma być jej prostota i przewidywalność co do czasu uzyskania orzeczenia w przedmiocie alimentów oraz jego wysokości. Co jednak istotne – alimenty natychmiastowe nie będą zamykać drogi do domagania się innej kwoty alimentów w postępowaniu opartym na obecnie istniejących regulacjach.

Alimenty natychmiastowe będą rozpoznawane w postępowaniu nakazowym, na pisemny wniosek powoda zgłoszony w pozwie. Pozew ma być rozpoznawany w terminie nie dłuższym niż 14 dni od dnia zgłoszenia wymienionego wniosku. Szczegółowe zasady tego postępowania określić mają wprowadzane nowelizacją nowe przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, regulujące „Postępowanie nakazowe alimentacyjne” (projektowane przepisy art. 505⁴⁰ – 505⁵⁰ Kodeksu postępowania cywilnego – o czym będzie mowa dalej).

Wysokość alimentów natychmiastowych określana byłaby na podstawie algorytmu. Na algorytm ten składają się: minimalne wynagrodzenie, ustalane na następny rok, o którym mowa w przepisach ustawy z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (t.j.: Dz. U. z 2018 r., poz. 2177) oraz współczynnik dzietności, który oznacza liczbę dzieci, które urodziłyby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego, który ogłasza na swoich stronach internetowych Główny Urząd Statystyczny (GUS). W oparciu o te dane ustalana będzie kwota przeliczeniowa. Wysokość alimentów natychmiastowych będzie corocznie aktualizowana z urzędu w postępowaniu egzekucyjnym na podstawie obwieszczenia Ministra Sprawiedliwości. Konstrukcja projektowanego przepisu zakłada orzekanie o wysokości alimentów natychmiastowych w wysokości zależnej od liczby dzieci, które pochodzą od wspólnych rodziców.

Zmian ciąg dalszy

Jak już wcześniej wspomniano, obok zmian w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, projektowana nowelizacja obejmie także przepisy ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j.: Dz. U. z 2018 r., poz. 1360 z późn. zm.). Zmiany zmierzają w kierunku włączenia prokuratora we wszystkie sprawy o zagrożenie dobra dziecka, wprowadzenia w sprawach o rozwód lub separację rodzinnego postępowania informacyjnego oraz przepisów rozstrzygających wzajemną relację postępowań toczących się w czasie trwania rodzinnego postępowania informacyjnego, a także dodanie działu o postępowaniu nakazowym alimentacyjnym.

Celem planowanej nowelizacji art. 59 Kodeksu postępowania cywilnego zakładającej informowanie przez sąd prokuratora o każdej sprawie dotyczącej dziecka, którego dobro jest zagrożone, jest zmniejszenie skali zjawisk godzących w dobro dziecka w szczególności związanych z użyciem przemocy fizycznej wobec dzieci ze strony ich rodziców lub opiekunów. W ocenie pro-

jektodawcy odpowiednio wcześniejsza reakcja prokuratora, wyposażonego w odpowiednie środki prawne do przeciwdziałania, a także do zwalczania patologicznych zachowań wobec małoletnich, na dostrzeżone agresywne zachowania wobec dziecka, zapobiegnie ewentualnym tragediom.

Zgodnie z projektowanym art. 436¹ § 1 k.p.c., rozwód lub separacja mają być poprzedzone rodzinnym postępowaniem informacyjnym. Obowiązek udziału w tym postępowaniu dotyczyć będzie jednak wyłącznie stron mających wspólne małoletnie dzieci. Postępowanie ma dać małżonkom co najmniej miesiąc na wzajemne wyjaśnienie problemów i dojście do porozumienia. W postępowaniu strony uzyskają pouczenie o skutkach społecznych rozpadu małżeństwa, w szczególności dla małoletnich dzieci małżonków. Główną rolę w powyższym postępowaniu będą odgrywać mediatorzy, którzy uzgodnią z małżonkami warunki rozwodu lub separacji, kwestie władzy rodzicielskiej nad dziećmi, kontaktów z nimi i wysokość alimentów.

U podstaw nowej instytucji alimentów natychmiastowych leży jak najszybsza możliwość uzyskania orzeczenia sądowego w przedmiocie alimentów w postaci alimentacyjnego nakazu zapłaty. W tym celu projekt przewiduje nowelizację przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, poprzez wprowadzenie Działu IX – „Postępowanie nakazowe alimentacyjne” (w księdze pierwszej, tytule VII po dziale VII) i dodanie w nim nowych przepisów art. 505⁴⁰ – art. 505⁵⁰. Wydawany w tych sprawach nakaz stanowić ma specjalną formę procesową dla orzeczeń, których przedmiotem są świadczenia alimentacyjne natychmiastowe. Projekt powiela niektóre z rozwiązań, które regulują postępowanie nakazowe (projektowane art. 505⁴⁴ – art. 505⁵⁰ k.p.c.). Wnoszący pozew nie będzie zobowiązany do wskazywania wartości przedmiotu sporu, gdyż ustalona z urzędu wysokość należnych alimentów będzie zawsze wiadoma, a zależna jedynie od liczby uprawnionych. Alimenty te nadto będą orzekane za okres od wniesienia pozwu, co wynika z charakteru tego specjalnego świadczenia. Inne żądanie spowoduje rozpoznanie pozwu na zasadach ogólnych. W ramach uproszczenia procedury projekt zakłada, że pozew wnoszony będzie na urzędowym formularzu, co oznacza konieczność wydania przez Ministra Sprawiedliwości odpowiedniego rozporządzenia. Uproszczenie polegać ma również na ograniczeniu liczby dowodów, przy jednoczesnym położeniu nacisku na oświadczenia strony powodowej złożone po pouczeniu o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia. Dowody, za wyjątkiem odpisu aktu urodzenia dziecka, wystarczy więc będzie wskazać. Pozew w tym postępowaniu będzie rozpoznany w założeniu, najpóźniej w terminie 14 dni od jego wniesienia. Należy dodać, że alimentacyjny nakaz zapłaty będzie natychmiast wykonalny. Oczywiście pozwanemu, który nie godzi się na wysokość alimentów zasądzonych alimentacyjnym nakazem zapłaty, przysługiwać będzie możliwość wniesienia zarzutów, co skutkować będzie tym, że sprawa podlegać będzie rozpoznaniu w trybie zwykłym. ■